

Ірина САВЧЕНКО,

мол. наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Видавнича фірма «Леон Ідзіковський» (до 150-річчя заснування)

У статті подано історичний огляд діяльності однієї з найстаріших приватних нотовидавничих фірм в Україні «Леон Ідзіковський». Висвітлюється неоціненний внесок цієї фірми у справу створення, розповсюдження, популяризації та збереження української музики.

Ключові слова: Леон Ідзіковський; Ідзіковські; видавнича фірма; нотовидавнича справа; музичне видавництво; українська музика; комерційна видавнича діяльність; приватне музичне видавництво.

The article lights up invaluable contribution of firm «Leon Idzikovskiy» in the matter of creation, distribution, popularization and maintainance of Ukrainian music. The historical review of activity of firm «Leon Idzikovskiy» that was one of the oldest private music publishers in Ukraine founded 150 years ago was given.

Keywords: Leon Idzikovskiy; Idzikovskiy family; private note publishers; Ukrainian – Polish music publisher; Ukrainian music publishing; music edition/

Історична наука нашого часу прагне відродити картину реальних подій минулого та усвідомити наслідки діяльності конкретних діячів і установ культури. Цього року ми відзначаємо видатну подію – 150-річчя заснування видавничої фірми «Леон Ідзіковський», найпотужнішої приватної нотовидавничої структури в Україні, однієї з найстаріших у Російській імперії. Велике бачиться на відстані, тому саме зараз є можливість проаналізувати внесок цієї фірми в українську культуру, оцінити зроблене нею у справі створення, розповсюдження, популяризації та збереження української музики. Фірма відіграла значну роль і у справі музичного виховання, формування музичних смаків широких верств населення, музичної фахової освіти, яка у той час перебувала на дуже високому рівні.

Датою заснування фірми «Л. Ідзіковський» прийнято вважати 28 грудня 1858 р. Ця дата була заявлена днем народження видавництва й широко відзначалася 1908 р. на 50-річному ювілеї фірми [13, с. 183–186]. Однак, видавничу діяльність фірма розпочала 1859 р., тому у всіх документах, каталогах, на орнаментованих окладах видань офіційною датою заснування видавництва значиться саме 1859-й. Припинила ж своє існування на території України фірма «Л. Ідзіковський» наприкінці 1919 р. Причинами цього стали історичні події, революційна експропріація приватних підприємств.

Герсилія Гнатівна Ідзіковська,
фото 1908 р. [13, с. 1185]

Władysław Idzikowski

Після націоналізації київської фірми видавництво з тією ж самою назвою продовжило роботу у Варшаві (1921–1944), а на базі фірми «Л. Ідзіковський» було створено Київське відділення нотовидавничого сектора Державного Видавництва України. Таким чином, з політичних міркувань попередня знаменна дата – сторіччя видавництва «Л. Ідзіковський» – у нашій країні не відзначалася.

Заснував фірму в Києві Леон Вікентійович Ідзіковський (1827–1865), після його смерті видавництво очолила дружина – Герсилія Гнатівна Ідзіковська (1832–1917). 1883 р. до керівництва фірмою долучився Владислав Львович Ідзіковський (1864–1944), спадкоємець, який з середини 1890-х рр. і очолив фірму. З 1911 р. видавництво мало постійний філіал у Варшаві (по вул. Маршалківській), а комісіонерів (власні й орендовані склади, магазини) – у багатьох великих містах, зокрема Вільно, Владивосток, Воронеж, Катеринослав, Краків, Львів, Москва, Одеса, Ростов-на-Дону, Санкт-Петербург (з 1914 р. – Петроград), Харків та ін.

Існування фірми «Л. Ідзіковський» одночасно у двох країнах давало видавництву та її клієнтам-композиторам значні переваги. Внаслідок того, що між Росією та іншими країнами не існувало літе-

ратурно-художньої конвенції, авторські права українських і російських композиторів за кордоном не охоронялися. Саме марка українсько-польської фірми й забезпечувала охорону авторського права як у Російській імперії, так і за її межами.

Поліграфічними базами видавництва були нотодрукарні К. Г. Редера у Лейпцигу, І. І. Чоколова у Києві та Г. М. Пуховича у Ростові-на-Дону. Власної друкарні фірма не мала, тільки у 1916 р. Владиславу Ідзіковському вдалося стати співвласником третини акцій «Друкарні Польської в Києві» («Drukarnia Polska w Kijowie»). У новоствореній друкарні побачило світ декілька видань, одне з них – нотне [21, с. 418; 22, с. 16], але жодного нотного видання фірми «Л. Ідзіковський» на підприємстві у зв'язку з революційними подіями скоріш за все надрукувати не встигли.

За довгі 85 років існування фірми нею керували послідовно три члени однієї родини. Про стосунки у цій родині варто складати вірші, варто написати поему бо, якщо існують легенди про надзвичайне кохання, надзвичайну вірність, надзвичайну відданість і працездатність, то саме родинні взаємини Ідзіковських гідні такого оспівування. Засновник музичної фірми у Києві Леон Ідзіковський – високоосвічена людина, талановитий підприємець – вів справу лише перші шість років. Помер у 38-річному віці, залишив молоду вдову й трьох маленьких дітей; двох доньок – Марію і Гелену й синочка Владислава, якому на той час виповнився лише один рік. До речі, могила Леона Ідзіковського збереглася на старій католицькій ділянці Байкового кладовища. Опинившись у чужій країні у складних умовах, мужня жінка Герсилія Гнатівна Ідзіковська (уродж. Бухаревич, лікар за фахом, член Київської спілки швидкої медичної допомоги), виявилася спроможною не тільки продовжити справу свого чоловіка, але й розширити підприємство, зробити його надзвичайно успішним. Маленький Владислав буквально виріс у книгарні, бо мати завжди брала його з собою. Для нього навіть обладнали спеціальну постіль у крамниці за стелажми [4, с. 4]. Тому й не дивно, що Владислав рано почав розумітися у справах фірми, з 19-ти років став надійним членом її керівництва, а згодом і очолив підприємство. Родина назавжди зберегла пам'ять засновника фірми – Леона Ідзіковського – коханого чоловіка й батька. Виникла своєрідна інверсія, його ім'я ніби наклалося на імена наступних керівників фірми. Й у подальшому, навіть у ХХ ст., деякі офіційні листи писалися на ім'я Леона Ідзіковського, а відповіді часто готувалися нібито від нього.

Титульні аркуші видавничих каталогів фірми за 1912-й та 1915 р.

Ілюзію його існування створювали обкладинки і титули видань фірми, які обов'язково містили ім'я видавця. На обкладинках видавничих каталогів 1912-го та 1915 р., наприклад, надруковано: «Музыкальный издатель Леон Идзиковский», причому «Музыкальный издатель» – звичайним шрифтом, а ім'я – у вигляді рукописного автографа, розміщеного по діагоналі через всю обкладинку.

Книгарня «Леон Ідзіковський» містилася по вул. Хрещатик, 29 (неподалік теперішньої станції метро «Хрещатик»), її штат складався з понад 150 працівників. Фірма мала два власних магазини у Києві – «Владислав Ідзіковський» (по вул. Хрещатик, 33/35) і «Леон Ідзіковський» (по вул. Хрещатик, 29). У 1870 р. при видавництві відкрили читальний зал, який з часом переріс у багату приватну бібліотеку. Постійний штат працівників бібліотеки – 10 осіб. Знаменита книгозбірня родини Ідзіковських була свого часу дуже популярною й справляла великий позитивний вплив на киян, насамперед молодь, студентство [21, с. 418; 23]. Розкішний читальний зал книгозбірні зі скляною стелею міг одночасно вмістити майже 500 осіб. Фактично бібліотека була й своєрідним літературно-музичним са-

лоном, оскільки тут проводилися поетичні читання, літературні диспути, співали і грали модні виконавці. Саме тут творча інтелігенція мала змогу ознайомитися з новинками літератури й мистецтва. Це була найбільша й найбагатша книгозбірня Києва, кількість її фондів майже у півтора раза перевищувала кількість фондів Миської Публічної бібліотеки. Книгозбірня налічувала понад 173 тис. видань російською, українською, французькою, польською, англійською, німецькою мовами, мала багатий відділ дитячої літератури й передплачувала у різні часи від 110 до 140 назв журналів. До речі, щомісячна плата за користування бібліотекою була досить помірною – 50 копійок [2, с. 681; 3, с. 768]. Для порівняння, у Миській Публічній бібліотеці, яка вважалася некомерційною, щомісячна плата становила 30 копійок [1, с. 599–600, 750], а у комерційній, набагато біднішій бібліотеці Должикова, яка трохи раніше існувала на Подолі, – 1,5 крб. [7]. 1897 р. при фірмі засновується концертне бюро. Ним керувала Марія Львівна Ящевська (уродж. Ідзіковська), співачка, старша донька засновника фірми Леона Ідзіковського, саме їй Микола Віталійович Лисенко присвятив романс «Моя милован-

Нотно-видавничий відділ фірми у Києві, фото 1908 р.

ка» (вірш А. Міцкевича «*Moja pieszczota*» у перекладі Михайла Старицького) [5, с. 674; 21, с. 418].

Історію видавничої діяльності фірми «Л. Ідзіковський» умовно можна поділити на декілька етапів: перший з них – 1858–1897 рр. – період заснування видавництва й перетворення його у багатофункціональну фірму (з дня заснування фірми й до придбання нею музичного видавництва Болеслава Корейво); другий етап – 1897–1917 рр. – період розквіту видавничої діяльності фірми, її найвищого авторитету у багатьох сферах культурно-музичного життя країни; третій – 1917–1920 рр. – період революційних перебудов у діяльності видавництва, експропріація фірми; четвертий – 1921–1944 рр. – варшавський період діяльності фірми.

Перший із зазначених етапів можна вважати періодом поступового перетворення музичного видавництва у багатофункціональну фірму. Видавнича діяльність у ці роки, хоча й була досить інтенсивною, але змістовно ще порівняно обмеженою.

У репертуарі видавництва – головним чином твори малих форм, вокальні твори камерно-концертного репертуару та твори для окремих інструментів, переважно фортепіанні п'єси для домашнього музикування. Втім, з точки зору комерційної успішності, діяльність фірми у ці роки була досить ефективною. Це період перетворення фірми на багатофункціональну культурно-просвітню установу, що мала нотне видавництво, найбільші у Києві музичні магазини та найбагатшу бібліотеку майже у центрі міста. Плідна комерційна діяльність допомогла створити умови для розквіту видавничої діяльності, перетворити фірму в найбільшу, найбагатшу серед усіх інших музичних видавництв України. У травні 1897 р. Владиславу Ідзіковському вдалося придбати найуспішніше того часу в Україні нотне видавництво Болеслава Корейво, «київ-

ського книгаря, родом із Вільна» [16, с. 673–675], до речі, видавця усіх творів М. В. Лисенка *. Вимогливість щодо рівня музичних творів, які друкувались у цьому видавництві, якість видань «Б. Корейво» відповідала на той час кращим світовим стандартам. Авторитет видавця серед українських композиторів був чималий. Наприклад, М. В. Лисенко, за свідченням Владислава Ідзіковського, ласкаво називав Болеслава Корейво «Литвин – чоловік Божий» [16, с. 674]. Але, незважаючи на високу якість нотної продукції, фірма «Б. Корейво» не витримала конкуренції капіталістичного ринку. Вимушений продати видавництво Болеслав Корейво багато років потому працював у фірмі Леона Ідзіковського на посаді завідувачого видавничим відділом [14, с. 382, 396].

Фірма «Л. Ідзіковський» первинно була створена

Педагогічне видання з проспектом серії на титульному аркуші

як суто польське музичне видавництво, в репертуарі якого твори польських композиторів становили переважну більшість. Але з придбанням нотного

* «...фірма Корейво в Києві є видавцем і власником усіх моїх творів, маю лиш по їдному примірникові кожного видання» // Із листа М. Лисенка до О. Огоновського від 5 вересня 1894 р. [14, с. 241].

магазину Б. Корейва фірма «Л. Ідзіковський» отримала й видавничі права на ті твори видатних українських композиторів, які раніше належали видавництву Б. Корейва. Голова фірми Владислав Ідзіковський відзначав, що на той час «Каталог видавництва Болеслава Корейва охоплював майже всю спадщину багатьох українських композиторів» [16, с. 674]. Саме після 1897 р. твори українських композиторів поступово почали займати дедалі помітніше місце у репертуарі видавництва. Цей період відзначено ще однією вагомою для видавництва «Л. Ідзіковський» подією. Фірму обрали комісіонером Київського Відділення Імператорського Російського Музичного Товариства (РМТ). Вона змінила видавництво Б. Корейва, яке було комісіонером Київського Відділення РМТ до 1896 р. Уперше «Л. Ідзіковський» згадується як комісіонер РМТ у звітах Київського Відділення РМТ за 1896–1897 рр. [19, с. 7; 20, с. 5]. Після обрання фірми комісіонером РМТ каталог видавництва поповнився чималою кількістю творів педагогічного репертуару – це вимога членства у Товаристві.

Культурне життя країни на рубежі XIX–XX ст. було дуже інтенсивним. Обсяг та різноманітність видрукованих у цей період нотних видань значні, особливо численною виявилася кількість музично-педагогічних видань.

У країні поступово сформувалася система музично-педагогічних закладів, авторитетних та конкурентоздатних вітчизняних музичних шкіл. Провідні педагоги, професори видавали персональні серії інструктивних творів, своєрідні «майстер-класи». Педагогічних серій, адаптованих щодо ступенів труднощів, було чимало, у деяких налічувалося більше сотні творів. Створювалися й видавалися також колективні редакторські серії інструктивних творів. Наприклад, найбільш численна з підготовлених фірмою «Л. Ідзіковський» серія «Юний віртуоз» нараховувала вже у 1915 р. понад 740 видань [12, с. 244–261]. Такі педагогічні матеріали друкували виключно видавці комісіонери РМТ. Через магазини й склади комісіонерів, які підтримували зв'язки між собою, видання розповсюджувалися по всій імперії. Саме тому після приєднання фірми «Л. Ідзіковський» до РМТ твори педагогічного репертуару почали займати дедалі помітніше місце у каталозі видавництва. Членство в РМТ, крім обов'язків та престижу, давало його членам ще й значні комунікативні переваги. У сферу діяльності РМТ входила координація міжнародних культурних зв'язків і театральньо-концертного життя країни [18, с. 75–81, с. 93–240]. Вплив фірми

Марш, створений на честь 50-річчя Фірми «Л. Ідзіковський» і присвячений Владиславу Леоновичу Ідзіковському. Титульний аркуш видання

«Л. Ідзіковський» на культурне життя Києва, у т. ч. на театральньо-концертну сферу був у ті часи досить значним. М. В. Лисенко, однак, вважав цей вплив не завжди коректним щодо українських композиторів та виконавців, про що свідчать рядки із листа композитора до Модеста Менцинського (14.03.1912): «Агенція концертів знаходиться в виключних руках д[обродія] Ідзіковського – поляка, який у Києві має великий заклад нот, книг, дуже багата фірма, але протектує насамперед полякам, потім російським умільцям (бо він є разом комісіонером Отд[еления] Киев[ского] Императ[орского] Русского Муз[ыкального] Об[щества], за який ку-тас вони цупко тримаються)» [15, с. 464–465].

Видавничий дім «Л. Ідзіковський» брав участь і в організації виставок образотворчого мистецтва, при ньому було засновано власний художній салон. Співпраця з фірмою у цей час вважалася дуже престижною та комерційно привабливою. Серед музичних видавництв фірма «Л. Ідзіковський» була найавторитетнішою в Україні, у сфері нотної торгівлі – також. Це давало їй змогу домінувати у цій галузі, диктувати свої умови співпраці. Проте керівництво фірми нерідко й відмовляло достой-

Полонез В. Зентарського, присвячений Гесилії Ідзіковській.
Титульний аркуш видання

ним авторам, іншим видавцям, провінційним магазинам, співробітництво з якими не вважалося вигідним, економічно корисним*.

Фірма «Л. Ідзіковський» була найпродуктивнішою серед усіх нотних видавництв України впродовж декількох десятиріч. Визначення загальної кількості видань фірми «Л. Ідзіковський» за увесь час її діяльності – робота досить трудомістка. Абсолютна точність дефініції усіх видань та перевидань фірми не можлива без копіткої роботи з масивами видань нотних колекцій країни. Це необхідний шлях аналізу, не зважаючи на те, що збереглися друковані каталоги видавництва. Протягом свого існування фірма декілька разів друкувала рекламні каталоги видань. У Відділі формування музичних фондів Національної бібліотеки України

* М. Лисенко неодноразово робив спроби створити протекцію для своїх друзів-композиторів, видавців, наприклад: «Ідзіковського питає, чи увійшов би з Вами в спілку відносно продажу нот, дак він одмовив – не хоче; згадав і Аренштейна, а все ж не схотів» // Із листа М. Лисенка до Г. Маркевича від 16 січня 1902 р. [14, с. 349–349] Г. І. Маркевич (1847–1923) – письменник, видавець, організатор української друкарні й книгарні у Полтаві; Аренштейн – нотний видавець у Львові.

імені В. І. Вернадського (ВФМФ НБУВ) зберігаються п'ять каталогів цієї фірми [8; 9; 10; 11; 12]. Три з них є суто торгово-рекламними, вони анонують не тільки видання фірми, а й видання комісіонерів, які були у продажу в магазині, навіть без зазначення видавця [8; 9; 10]. Тому відрізнити у каталозі видання «Л. Ідзіковського» від видань «Циммермана» або «Гутхейля» – проблематично. Фірму-видавця більшості пропонованих творів можна визначити, лише побачивши саме видання. Значно відрізняються структура та зміст останніх каталогів фірми – 1912-го і 1915 р. Уже у назвах цих каталогів, порівняно з попередніми, зазначено, що вони пропонують музичні твори, видані саме фірмою «Л. Ідзіковський» [11; 12]. Рекламу видань інших видавничих фірм розташовано у каталозі в окремих розділах. Проте каталоги 1912-го і 1915 р. не містять усіх видань, які побачили світ у видавництві за час його існування. Структура каталогів відповідає, насамперед, рекламно-торговим цілям, але дуже незручна для аналізу репертуару видавництва. Твори розташовані відповідно до засобів виконання, а також за деякими жанрами, видами видань і серіями, а вокальні твори – ще й за мовними ознаками. Так, у розділі «Русские романсы и песни для одного голоса с фортепиано» подано усі вокальні твори для цього засобу виконання, надруковані з російським текстом, незважаючи на національну приналежність авторів, жанрові особливості твору. Тому в цьому розділі є ще й вокальні твори Л. Бетховена, Г. Генделя, Ж. Массене, П. Тості, Р. Леонкавалло, арії із опер Г. Бізе, К. Гуно, Дж. Пуччіні, С. Монюшко і навіть «повні» опери М. Лисенка «Ноктюрн» і «Тарас Бульба». В різних частинах каталогу твори дублюються неодноразово, але немає інформації про перевидання. Отже, не зважаючи на безперечну цінність інформації, орієнтуватися у видавничому репертуарі фірми за допомогою рекламних каталогів досить складно.

Ще одним джерелом отримання інформації про кількість видань фірми є видавничі порядкові номери – номери дощок. Аналіз видань свідчить, що фірми проставляли персональні порядкові номери з ініціалами видавця на тих виданнях, які ставали власністю видавництва. У випадках, коли власником видань, підготовлених фірмою, залишався автор, номери дощок проставлялися друкарнею. Крім того, номери дощок проставляли переважно у першому виданні твору, не змінюючи при перевиданнях, навіть якщо перевидання й відрізнялися одне від одного. Згідно з номерами нотних дощок

видань, які є власністю видавництва (з ініціалами видавця), за увесь київський період діяльності фірми «Л. Ідзіковський» нею було видано 5810 видань. Однак, це не остаточна цифра, тому що видань, підготовлених фірмою до друку, було набагато більше (з урахуванням видань з номерами дошок друкарень, а також перевидань). Для порівняння можна взяти діяльність видавництва з 1917-го по 1919 р. Згідно з номерами нотних дошок, у цей період побачило світ 180 видань (до 1917 р., згідно з номерами нотних дошок, було видано близько 5630 видань, а до 1919 р. – 5810). Однак, у фондах ВФМФ НБУВ зберігається понад 280 видань, підготовлених за цей період фірмою до друку [22, с. 384]. Тобто більш ніж третина видань – це або перевидання, яких тоді було надзвичайно багато, або видання – власність авторів. Отже, на момент експропріації загальна кількість видань, підготовлених фірмою «Л. Ідзіковський», може бути майже на третину більшою за кількість номерів нотних дошок видавництва, тобто становить близько 7700.

Фірма «Л. Ідзіковський» за період своєї діяльності неодноразово змінювала видавничі пріоритети. Спочатку створена як суто польське видавництво поступово перетворилась у найавторитетніше, найпотужніше підприємство, що друкувало твори українських композиторів. Звернення фірми переважно до українського репертуару відбувалося дуже повільно. Порівнюючи видавничі каталоги різних років, бачимо, що радикальні зміни у пріоритетах видавництва відбулися лише наприкінці першого десятиріччя ХХ ст. Після придбання магазину Б. Корейво досить довго твори українських композиторів займали у репертуарі видавництва незначне місце. На рубежі ХІХ–ХХ ст., у період піднесення, розквіту української музичної культури дуже гостро відчувався дефіцит саме українських видавництв. Доречною ілюстрацією такої ситуації є рядки з листа М. Лисенка, датованого 1899 р.: «Я чрезвычайно жалею, что из всего мною написанного так мало издано. Я автор, не коммерсант, не имею средств затратить на издание, которое тут же должен отдать нотопродавцам на комиссию с 40–50 и даже 60 процентов! [...] Нekomу у нас издавать и лежат вещи по 15–20 лет» [14, с. 308].

Цей період справді можна назвати «міжсезонням» в нотовидавничій сфері, оскільки видавництва «Б. Корейва» вже не існувало, а до видань творів саме українських композиторів фірма «Л. Ідзіковський» по-справжньому приступила лише че-

Репертуаръ
В. А. САБИНА.

Романсы и пѣсни.

1. ГАЛАДІЯ (Польська опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 70
2. АСТРА (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 71
3. ВЪ МИНУТУ ПРИЗНАНІЯ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 72
4. БЕНЕДИКТО (Опера) Адр. Б. А. Сабіна (ІІ) № 73
5. БОГЕМИ (Опера) А. Сабіна (ІІ) № 74
6. МАРИЯ (Опера) А. Сабіна (ІІ) № 75
7. УРОКИ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 76
8. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 77
9. НЕ ЗАБІГІТЬ НЕБІГДА (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 78
10. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 79
11. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 80
12. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 81
13. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 82
14. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 83
15. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 84
16. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 85
17. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 86
18. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 87
19. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 88
20. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 89
21. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 90
22. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 91
23. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 92
24. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 93
25. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 94
26. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 95
27. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 96
28. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 97
29. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 98
30. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 99
31. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 100
32. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 101
33. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 102
34. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 103
35. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 104
36. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 105
37. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 106
38. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 107
39. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 108
40. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 109
41. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 110
42. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 111
43. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 112
44. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 113
45. ПІСНІ (Опера) Микола Л. Д. Миколаєвський (ІІ) № 114

Леона Ідзіковського
Кієвъ, Крещатикъ № 25. Варшава, Маршалковская № 119.

Видання 1918 р. з проспектом серії на титульному аркуші

рез декілька років. Найбільш плідними виявились останні 10–15 років діяльності фірми «Л. Ідзіковський» у Києві. Причому цей період позначений не тільки зростанням кількості видань творів українського репертуару, але й різким збільшенням загальної кількості видань фірми. Для порівняння наведемо цифри: у 1908 р. видавничий каталог фірми нараховував 2500 номерів [13, с. 1183–1186], а вже у 1917-му – приблизно 5630, тобто за 10 років було підготовлено більше видань ніж за попередні п'ятдесят.

Видавничий репертуар фірми «Л. Ідзіковський» був досить різноманітним і цікавим: клавіри опер та оперет вітчизняних композиторів – М. Лисенка, К. Стеценка, П. Ніщинського, численні арії з вокально-сценічних творів композиторів світової класики, фортепіанні концерти, інструментальні ансамблі, різноманітні твори для окремих інструментів, камерно-вокальна музика, видання обробок народної музики, твори легких жанрів.

Політика фірми була багатовекторною у видавничих пріоритетах, прагнула задовольняти музичні смаки найрізноманітніших верств населення. У репертуарі видавництва – дуже різні за художньою цінністю твори. Свого часу було багато нарікань

щодо художнього рівня творів, які видавались *. Як і завжди, видання творів композиторів-класиків не давало надприбутків, тому прагнучи задовольнити комерційні інтереси, фірма вимушена була орієнтуватися на попит. Чималу частину видавничого репертуару займали твори справді сумнівного художнього рівня, серед них – численні твори композиторів-аматорів, твори так званих «легких жанрів». Особливо багато було видано сентиментально-куртуазних творів. Найчисельніша серія «Цыгане в Киеве» складалася з 254 видань, а серія «Современный кабарэ» – навіть з декількох підсерій: «Песенки, куплеты и шансонетки» (22 видання), «Интимные песенки и песенки кабарэ» (12 видань) та ін. Видавалися також серії творів з репертуарів модних виконавців – І. Кремер, О. Вертинського, В. Сабініна, В. Хенкіна, І. Ільсарова, М. Каринської, Н. Тамари, М. Емської, Н. Кольчєвської, Н. Дулькевич та багатьох інших. Деякі з персональних серій були досить чисельні, наприклад, «Репертуар известного баяна цыганской песни В. Д. Шумского» складався з 64, а «Репертуар В. А. Сабинина» – з 44 видань. Значне місце у каталозі видавництва займали твори модних на той час авторів так званої «салонної музики». Наприклад, фірма «Л. Ідзіковський» видала 110 творів В. А. Присовського та ще 32 видання цього ж автора, але вже під псевдонімом А. Овенберг. Причому деякі з цих творів видавництво пропонує у багатьох різних засобах виконання, наприклад, фортепіанні п'єси В. Присовського «О чем рыдала скрипка» та «Раненый орел» пропонуються ще й у перекладах для 19 різних засобів виконання, тобто, кожен з цих творів можна було придбати й окремо у перекладах для багатьох інструментів та ансамблів [22, с. 185, 188].

Важливим джерелом вивчення музичних смаків споживачів є тираж виданого твору, кількість перевидань. Саме за цими показниками можна визначити, що найбільшим попитом серед споживачів користувалися все-таки не твори «легких жанрів», яких видавалося дуже багато. Популярними в країні, судячи з кількості перевидань та додаткових тиражів, були різноманітні видання творів народної

* Наведемо рядки листа М. В. Лисенка до М. Ф. Фіндейзена від 3 травня 1899 р., вони певною мірою стосуються і видавничої політики фірми: «[...] нотопродавцы, не смысля в музыке ничего, берутся за издание вещей, которые, в большинстве случаев, давая поблажку дурному вкусу большинства публики, дают им верные деньги. А композиторы пальцы сосут, заполняя втуны свои портфели новыми сочинениями» [14, с. 308].

музики. Оригінальних, так званих «польових» записів фольклорних мелодій у репертуарі фірми не було. Домінували обробки та переклади творів народної музики для найрізноманітніших засобів виконання. Остання чверть XIX – початок XX ст. позначені зростанням інтересу до народної спадщини, практично усі найбільш талановиті українські композитори зробили свій внесок у справу відбору, запису, обробки та популяризації народної музики. Найбільші напрацювання у цій сфері належали й, без сумніву, завжди належатимуть М. В. Лисенку. Значна частина народних творів уперше була видрукувана саме фірмою «Л. Ідзіковський». Серед фольклорних творів, дбайливо відібраних, систематизованих й оброблених для різних засобів виконання іншими композиторами – збірки українських пісень для хору О. Кошиця (2 збірки по 10 пісень та збірник колядок); «Українські колядки і щедрівки» (4 збірки по 10 пісень) і збірник «Луна» (40 пісень) К. Стеценка; М. Тутковського (3 збірки по 10 пісень, опубліковані під псевдонімом А. Артемовський); «50 українських пісень» Л. Малашкіна; обробки українських пісень для мішаного хору (2 збірки по 12 пісень) Я. Галля; декілька перевидань збірки А. Коципінського «100 народних пісень» (у т. ч. у перекладі для фортепіано В. Зентарського). Крім того, у репертуарі видавництва були ще обробки фольклорних творів, здійснені Д. Борковським, В. Зарембою, М. Завадським, П. Ніщинським, Г. Ходоровським та іншими композиторами.

Придбання видавцем твору автора є одним із показників комерційної успішності в умовах вільного ринку. Незважаючи на те, що фірма іноді пропонувала авторам не дуже вигідні умови співпраці, можливість опублікування творів ставала потужним стимулом для їх створення. Завдяки видавництву вперше побачили світ й збереглися до нашого часу численні твори багатьох польських і українських композиторів, зокрема М. Завадського, В. Заремби, В. Зентарського, Т. Йотейко, І. Падєревського, братів Генріка та Юзефа Венявських. Але найбільше у видавничому кошику було творів М. В. Лисенка. В останні десятиріччя фірма друкувала чимало творів інших видатних вітчизняних композиторів: «Музичні твори для співу з супроводом фортепіано» К. Стеценка (серія з 43 видань); декілька збірок творів Я. Степового – 2 збірки фортепіанних п'єс (4 та 3), збірник вокальних творів «Барвінки» (16 номерів), романси на вірші О. Олесья (9 пісень), М. Рильського (3 видання); романси та пісні О. Кошиця, П. Ніщинського; інструментальні та вокальні твори Є. Риба, П. Сени-

ці, М. Тутковського та ін. Серед серій камерно-концертних творів українських композиторів найчисленніша – «Українська ліра: Думки, пісні і співи» (51 видання).

У так званий «час змін» – 1917–1919 рр. – політичні події помітно вплинули на видавничий репертуар фірми. Серед нових видань, підготовлених у цей період, превалюють інструментальні та вокальні твори для домашнього музикування, музика для кафе-шантанів і кабаре, з'являються також патріотичні й революційні гімни й пісні, присвячені поточним подіям. Цей час означено великою кількістю перевидань творів вітчизняних композиторів – переважно камерно-концертних, творів педагогічного репертуару, деяких фольклорних збірок. Важливо, що перевидання фольклорних творів у ці роки здійснювалося вже українською мовою, а не в російській транслітерації, що було обов'язковим за імперських часів.

Революційні події трагічно відгукнулись у долях багатьох діячів культури. Не обійшли вони й фірму «Л. Ідзіковський», яка, як вже зазначалося, була націоналізована. Створене на базі видавництва «Л. Ідзіковський», Київське відділення нотовидавничого сектора Державного Видавництва України ще деякий час перевидавало продукцію фірми, переважно твори західноєвропейських композиторів з педагогічних серій для фортепіано у редакціях З. Леберта, В. Зентарського, В. Пухальського, Г. Ходоровського та ін. [22, с. 28, 29].

Про варшавський період існування фірми «Л. Ідзіковський» відомостей небагато. Видавництво, склад нот, книгарня та читальня розмішувались у Варшаві по Алеї Єрозолимських, 18 [4, с. 4]. Фірма «Л. Ідзіковський» була власником значної кількості творів українських композиторів, зокрема усіх творів М. Лисенка. Спадкоємці композитора ще у 1914 р. продали фірмі права на видання усіх його творів, що їм належали. Тому, починаючи з 1914 р., видання творів М. Лисенка стали прерогативою лише фірми «Л. Ідзіковський». Після 1920 р. права практично на всю музичну спадщину М. Лисенка, багатьох інших вітчизняних композиторів, а також значна частина рукописів митців опинилася за межами України. Країна Рад ніяких прав власності не дотримувалася. Норми Закону про авторське право виконували лише видавці західноєвропейських країн. Здійснені ними у цей період видання мали позначку: «Видано зі згодою фірми «Л. Ідзіковський» [22, с. 419, 430, 473]. Українські діаспорні видавці із далекого зарубіжжя також часто ігнорували авторські права. У пореволюційні роки найбіль-

Титульний аркуш видання

ша кількість контрафактних, так званих «піратських» видань, була зроблена саме з видань фірми «Л. Ідзіковський» [22, с. 38–42]. Відомостей про видання фірмою творів українських композиторів у цей період не знайдено. 1933 р. Владислав Ідзіковський звернувся до митрополита Андрея Шептицького з пропозицією викупити рукописи та авторські права на видання творів українських композиторів, які були на той час у власності видавництва. Обмірковування доцільності та обговорення умов цієї справи тривало декілька років. Лише наприкінці 1937 р. сторони нарешті домовилися [17, с. 265–269]. Андрей Шептицький викупив у Владислава Ідзіковського рукописи й авторські права приблизно на 600 творів українських композиторів – М. Лисенка (близько 350 творів), К. Стеценка, М. Леонтовича, Я. Степового, О. Кошиця, П. Сениці, П. Ніщинського та деяких інших авторів [17, с. 267]. Ця благодійна акція стала вирішальною не тільки у справі повернення музичних скарбів на батьківщину, але й допомогла зберегти їх від знищення. У вогні Другої світової війни, під час Варшавського повстання, повністю згоріли приміщення фірми «Л. Ідзіковський» з майже усіма книжковими й видавничими скарбами. Незадовго до повс-

танья, у червні 1944 р., помер Владислав Ідзіковський. На місці знищених приміщень фірми у 1945-му було відкрито кіоск з продажу антикварних книг, який працював до 1950 р. Саме після тих сумних подій остаточно припинила існування польська видавнича фірма «Л. Ідзіковський», яка упродовж багатьох років була активним учасником музичного життя України.

Сьогодні, враховуючи знаменну дату – 150-річчя заснування фірми, варто спробувати з'ясувати місце і роль в історії культури України такого явища, як «фірма Леон Ідзіковський». Можливо, саме зараз потрібно усвідомити колективну провину не стільки за історичні події, які відбулися мимо нашої волі – революційну експропріацію фірми, її знищення скільки за невизнання й досі величезного значення діяльності фірми для становлення й розвитку української музичної культури; провину за звичку помічати навіть дрібні недоліки, а значні досягнення сприймати як щось само собою зрозуміле. Оглядаючи нотні розсипи видань фірми, які назавжди залишилися відбитком історичних та культурних подій країни, потрібно визнати, що жодна інша комерційна видавнича структура не справляла такого великого впливу на культурне життя України.

Відродити найважливіші сторінки «загальної пам'яті» культури та дешифрувати їх смисли – найактуальніше завдання культурної самоідентифікації країни. Тому з нагоди 150-річного ювілею фірми справедливо було б оголосити 2009 р. роком пам'яті родини Ідзіковських. Можливо, вперше в історії вітчизняної музичної культури 2009-й стане роком вдячності не на честь видатної постаті, надзвичайної культурної події, а на честь діяльності й здобутків комерційної установи – польської музичної видавничої фірми в Україні «Леон Ідзіковський».

Список використаної літератури

1. Весь Киев [Текст]: адресная и справочная книга на 1907 г. – К.: Изд. С. М. Богуславского, 1907. – 87, XXXVI с., 990, 574 к.ц.
2. Весь Киев [Текст]: адресная и справочная книга на 1911 г. – К.: Изд. С. М. Богуславского, 1911. – 98, XIX, 24, 120 с., 1185, 798 к.ц. [1144 с.]
3. Весь Киев [Текст]: адресная и справочная книга на 1914 г. – К.: Изд. С. М. Богуславского, 1914. – [872 с.]
4. *Idzikowska, A.* Symbol Ocalony [Text] // *Dziennik Kijowski*. – 2000. – Maj. – N 9 (136). – С. 4.
5. *Ідзіковський, В.* Польський видавець про М. Лисенка [Текст] // М. В. Лисенко у спогадах сучасників / упоряд. О. Лисенко; ред. та комент. Р. Пилипчука. – К.: Музична Україна, 1968. – С. 673–675.
6. *Кальницький, М.* Даруй мне тишь твоих библиотек [Электронный ресурс] // «Газета по-киевски». Ретро-клуб. – 02.08.2008.
7. *Кальницький, М.* Против Прорезной [Электронный ресурс] // *mik-kiev.livejournal.com*
8. Каталог нот [Текст]: для фортепиано в 2 и 4 руки, для пения и разных инструментов находящихся в книжном и музыкальном магазине Леона Идзиковского. – К.: Леон Идзиковский, [б. г.]. – 170 с. Примірник дефектний, бракує с. 1–32.
9. Catalogue des Ouvrages de musique [Text]: en vente chez Lйon Idzikowski à Kieff. – К.: Lйon Idzikowski, 1910. – 24 s.
10. Catalogue des Ouvrages de musique [Text]: en vente chez Lйon Idzikowski à Kieff. – Czesc druga. – К.: Lйon Idzikowski, 1910. – 20 s.
11. Catalogue des Ouvrages de musique et des livres [Text]: Publiйs par la Maison Lйon Idzikowski. – Kieff; Warsovie: Lйon Idzikowski, [1912–1913]. – 224 s.
12. Catalogue des Ouvrages de musique [Text]: Publiйs par la Maison Lйon Idzikowski. – Kieff; Warsovie: Lйon Idzikowski, 1915. – 300 s.
13. Леон Идзиковский в Киеве [Текст]: 50-летие музыкальной фирмы // Русская музыкальная газета. – 1908. – № 51–52. – С. 1183–1186.
14. *Лисенко, М. В.* Листи [Текст] / упоряд., примітки та комент. О. Лисенка; вступ. стаття М. Рильського. – К.: Мистецтво, 1964. – 533 с., іл.
15. *Лисенко, М. В.* Листи [Текст] / авт.-упоряд. Р. М. Скорульська. – К.: Муз. Україна, 2004. – 680 с., іл.
16. М. В. Лисенко у спогадах сучасників [Текст] / упоряд. О. Лисенко; ред. та комент. Р. Пилипчука. – К.: Музична Україна, 1968. – 822 с., іл.
17. *Мартиненко, О.* До історії музичної спадщини М.Лисенка (В.Ідзіковський і А.Шептицький) [Текст] // *Записки НТШ*. – Львів, 1993. – Т. 226. – 527 с.
18. *Миклашевский, И.* Очерк деятельности Киевского Отделения Императорского Русского Музыкального Общества (1863–1913) [Текст] / сост. И. Миклашевский. – К., 1913. – 240 с.
19. Отчет Киевского Отделения Императорского Русского Музыкального Общества [Текст]: за 1895–1896 гг. – К., 1897. – С. 7.
20. Отчет Киевского Отделения Императорского Русского Музыкального Общества [Текст]: за 1896–1897 гг. – К., 1898. – С. 5.
21. *Рубльов, О. С.* Ідзіковські [Текст] // *Енциклопедія історії України: в 5 т. / редкол.: В. А. Смолій та ін.* – К.: Наукова думка, 2005. – Т. 3. – 672 с.
22. *Савченко, І. В.* Українські нотні видання 1917–1923 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського [Текст]: науковий каталог / НАН України. НБУВ; наук. ред. Л. В. Івченко. – К., 2007. – 384 с.
23. Фирма «Леон Идзиковский» [Электронный ресурс] // *www.oldkiev.info*